

טורנוסרופוס ורבי עקיבא

מים ראשונים: תקופה לא קצרה שלטה רומא בארץ ישראל ומטבע הדברים התפתחו יחסים וקשרים אישיים, לטוב או לרע, בין הכובש והנכבש, בין אישים מרומא השלטת וחכמי ישראל. על 'צמד' כזה, [אנטונינוס ורבי](#), כבר הרחבנו לדון בפרשת וישלח והפעם נתייחס ל'צמד' פחות חביב וידידותי: רבי עקיבא וטורנוסרופוס שלשמו מוצמד תדיר התואר "הרשע" - והכל עפ"י סיפורי המדרש ומנקודת המבט של חז"ל. את טורנוסרופוס (לעתים נקרא גם טנוסרופוס או טונוסרופוס) נוהגים לזהות עם קווינטוס טיניאוס רופוס (Quintus Tineius Rufus) מי שהיה נציב רומא ביהודה בין השנים 130-134, תקופה בה פרץ מרד בר כוכבא בו תמך כידוע רבי עקיבא. ראו הערך [בויקיפדיה](#) ובאתר [דעת](#). ומה הקשר של נושא זה לפרשת השבוע? זה יובהר בהמשך.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תזריע סימן ז – ויכוח על המילה

"וביום השמיני ימול בשר ערלתו" (ויקרא יב ג). אין כתיב כאן שיוציא הוצאות, ראה כמה ישראל מחבבין את המצות, כמה הן מוציאיין הוצאות כדי לשמרן. אמר הקב"ה: אתם משמחין את המצות, אף אני אוסיף לכם שמחה, שנאמר: **וַיִּסְפוּ עֵינָיו בְּה' שְׂמֵחָה**" (ישעיה כט יט). שאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא: איזה מעשים נאים, של הקב"ה או של בשר ודם? אמר לו: של בשר ודם נאים. א"ל טורנוסרופוס הרשע: הרי השמים והארץ, יכול אתה לעשות כהם? א"ל ר' עקיבא: לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות, שאין שולטין בהן, אלא בדברים שהן מצויין בבני אדם.¹ א"ל: למה אתם מולים? א"ל: אף אני הייתי יודע שאתה עתיד לומר לי כן, לכך הקדמתי ואמרתי לך מעשה בשר ודם הם נאים משל הקב"ה. הביא לו ר' עקיבא שיבולים וגלוסקאות,² אמר לו: אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה בשר ודם, אין אלו נאים? הביא לו אניצי פשתן וכלים מבית שאן,³ א"ל: אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה בשר ודם, אין אלו נאים?⁴

מסכת בבא בתרא דף י עמוד א – צדקה לעניים

תניא: היה רבי מאיר אומר, יש לו לבעל הדין⁵ להשיבך ולומר לך: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסן? אמור לו: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם.⁶ וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא

¹ ר' עקיבא מכיר את איש שיחו ויודע שמה שלא יענה לו, הלה ימשיך להתווכח. הוא עונה: מעשה בשר ודם נאים ומכוון בתשובה זו לשאלה שתבוא מאוחר יותר והיא עיקר הנושא: מדוע אתם מלים? בכך לוקח ר' עקיבא סיכון שטורנוסרופוס ישאל אותו על בריאת השמים והארץ, והוא מתכוון גם לשאלה זו ומכין לה תשובה פשוטה: אין אנו מתיימרים להיות כאלהים ולהתחרות במעשיו (במשתמע עקיבה: אין אנו טוענים שהקיסר הוא אלוהי כמותכם), אנו מכירים במגבלות אנוש מול הבורא. אבל בתוך הבריאה ולאחר שנבראה – גדולים מעשה בני האדם. ראו דברינו [מעשה שמים ומעשה בשר ודם](#) בפרשת בראשית. ראו גם דברינו [לעובדה ולשומרה](#) שם וגם [לא תוהו בראה לשבת יצרה](#).

² גלוסקא היא מאפה. ראו למשל: "אורח טוב מהו אומר? זכור בעל הבית לטוב, כמה מיני יינות הביא לפנינו, כמה מיני חתיכות הביא לפנינו, כמה מיני גלוסקאות הביא לפנינו - כל שעשה לא עשה אלא בשבילי" (תוספתא ברכות פרק ו הלכה ב).

³ אניצי פשתן הוא הפשתן הגס והבלתי מעובד כפי שהוא בטבע והכלים הם הבגדים הנאים שעושים ממנו. העיר בית שאן הייתה מפורסמת כעיר של מסחר (גם גידול ותעשייה?) של פשתן איכותי. ראו בראשית רבה כ יב: "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם ... ר' יצחק רביא אומר: חלקים היו בצפורן ונאים כמרגליות, א"ר יצחק: ככלי פשתן הדקים הבאים מבית שאן". ראו עוד במדבר רבה כ כג שבנות מדין פיתו את נערי ישראל עם כלי פשתן מבית שאן: "בחור, אי אתה רוצה כלי פשתן שבא מבית שאן?". עוד בקהלת רבה א א הדימוי של תלמיד חכם שסרח שהוא כפשתן מבית שאן שהתפחם שאין לו תקנה.

⁴ בכך לא מסתיים הוויכוח בין טורנוסרופוס ורבי עקיבא בנושא המילה והוא גולש שם לשאלה שאם המילה היא דבר רצוי, מדוע הקב"ה לא ברא את האדם מהול (על צדיקים כיעקב, יוסף ומשה נאמר שנולדו מהולים וגם להלכה יש דיון כיצד נוהגים עם תינוק שנולד מהול, גמרא שבת קלה, יבמות עא-עב). תשובת רבי עקיבא לבסוף היא: "לפי שלא נתן הקב"ה את המצות לישראל אלא לצרף אותם בהם, ולכך אמר דוד: כל אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו (תהלים יח לא)". סיפור זה של עימות טורנוסרופוס ורבי עקיבא בנושא המילה הוא הקשר לפרשת השבוע. וכבר הרחבנו בסיפור זה בדברינו [מילה על מילה](#) בפרשה זו בשנה האחרת. הפעם, נבקש לסקור עימותים נוספים ביניהם.

⁵ רש"י מסביר שבעל הדין הוא גוי או רשע שבא לנגח את עם ישראל. שטיינזלץ מביא בשם רבי גרשום מאור הגולה שהכוונה ליצר הרע. אמנם, מצאנו ביטוי זה גם בספרי במדבר פייסקא ח (פרשת נשא) בדיון על מנחת הסוטה: "שהיה בדיון לבעל הדין לחלוק", ושם נראה שהכוונה היא כללית ורכה יותר. בעל דין הוא כל טענה (קנתרנית) שאפשר להעלות בדיון על מה שכתוב בתורה, גם באחת מהמדות שהתורה נדרשת בהם כגון קל וחומר. אבל בהקשר המשך הדרשה כאן, נראית נכונה הגישה המחמירה.

⁶ רבי מאיר, תלמידו של רבי עקיבא, 'גונב את ההצגה' ומסכם בתמצית את השאלה ואת התשובה. בעל הדין יכול לטעון כנגד מצוות התורה לתמוך בעניים, שמצב זה הוא רצון הקב"ה שאם לא כן, למה יש עניים בעולם? והתשובה פשוטה, לכאורה, ומזכירה קצת את תשובת רבי עקיבא לעיל על המצוות שניתנו לצרופה בהם את הבריות. הקב"ה יצר עניים בעולם על מנת שנזכה בהם. ראו דברינו [מצוות צדקה](#) בפרשת בהר שם כבר עסקנו בנושא זה. אפשר להרחיב מאד את הרעיון הזה למעשה בני האדם מול מעשה הקב"ה כפי שכבר ראינו לעיל: למה יש חולים בעולם? כדי שנלמד רפואה ונרפא אותם (ראו ההשוואה של החקלאי עם הרופא בדברינו [רפוא ירפא](#) בפרשת משפטים). ולמה לא בנה הקב"ה עולם עם בתים מוגנים מכל פגעי הטבע? כדי שנלמד לבנות בתים ולטוות מלבושים וכו' וכו' (ותמיד גם להתפלל כמוכן). אבל נעצור כאן ונחבור לרבי עקיבא ולטורנוסרופוס הוא 'בעל הדין'.

(ר"ע): אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? אמר לו: כדי שניצולו ויהיו מדינה של גיהנם. אמר לו: אדרבה, זו שמחייבתן לגיהנם! אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו? ואתם קרוין עבדים, שנאמר: "כי לי בני ישראל עבדים" (ויקרא כה נה). אמר לו ר"ע: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו. כששמע המלך, לא דורון משגר לו? ואנן קרוין בנים, דכתיב: "בנים אתם לה' אלהיכם" (דברים יד א).⁸ אמר לו: אתם קרויים בנים וקרויים עבדים. בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אתם קרויים בנים, ובזמן שאין אתם עושים רצונו של מקום אתם קרויים עבדים, ועכשיו אין אתם עושים רצונו של מקום!⁹ אמר לו, הרי הוא אומר: "הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית" (ישעיהו נח ז) - אימתי "עניים מרודים תביא בית"? האידנא (היום, בימינו), וקאמר (והוא אומר): "הלא פרוס לרעב לחמך".¹⁰

בראשית רבה יא ה פרשת בראשית - השבת¹¹

טורנוסרופוס הרשע שאל את רבי עקיבא, אמר לו: מה יום מימים? אמר לו: ומה איש מאנשים? אמר לו:¹² מה אמרתי לך, ומה אמרת לי? אמר לו: אמרת לי מה יום מימים – מה שונה יום השבת מכל יום? ואמרתי לך: ומה איש מאנשים? – מה שונה טורנוסרופוס מכל האנשים?¹³ אמר לו: שרצה המלך לכבדני, אמר לו: אף זו שרצה הקב"ה לכבדה. אמר לו: מנין אתה מודיע לי? אמר לו: הרי נהר סמבטיון יוכיח, שמושך אבנים כל ימות השבת, ובשבת הוא נח. אמר לו: למשוך את מושכני? אתמה. אמר לו: והרי המעלה את המת באוב יוכיח, שהוא עולה כל ימות השבת ובשבת אינו עולה! ואותו האיש יבדוק באביו. פעם אחת צרך ובדק באביו ועלה כל ימות השבוע, ובשבת לא עלה. לאחר השבת העלה. אמר לו: אבא, משעה שמת נעשית יהודי? אתמה! - מפני מה עלית כל ימות השבת ושבת לא עלית? אמר לו: כל מי שאינו משמר את השבת אצלכם ברצונו, כאן הוא משמר אותו בעל כורחו. אמר לו: וכי עמל יש לכם שאתם עמלים כל ימות השבת ובשבת אתם נחים? אמר לו: כל ימות השבת אנו נידונים, ובשבת אנו נחים.¹⁵

⁷ שמחייבת אתכם היהודים לגיהנום שאתם פועלים נגד גזרותיו של אלוהים. טורנוסרופוס מתגלה בהמשך המדרש כמי שמכיר לפחות קצת את פסוקי המקרא ויודע למשול משלים. נראה פשיטא שזו דמות ממוצאת לצורך הוויכוח, אבל השאלה שתלווה אותנו לאורך כל הדרך, למה הומצאה דמות זו שלכאורה בקיאה חלקית לפחות בתורת ישראל? למה דווקא אותו רשע שבנה את איליה קפיטולניה על חורבות ירושלים שנחרשה מסביב ודיכא באכזריות קשה את מרד בר כוכבא?

⁸ יכול היה רבי עקיבא למצוא פסוקים נוספים על יחס הקרבה של הקב"ה לבני ישראל, כולל כינויים כבנים ("בני בכורי ישראל" למשל), אבל נקט דווקא פסוק זה מספר דברים פרשת ראה, אם משום הפסוק הסמוך: "כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובה' בחרה לך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה", אם בשל מצוות מאכלות אסורים ואיסור קרחה שם שמרמזים בהיפוך ובעקיצה לתרבות רומא.

⁹ ממש דרשה חז"לית מפיו של טורנוסרופוס! ומה מוכיחים דבריו ש"עכשיו אין אתם עושים רצונו של מקום"? סביר שזה המצב הכלכלי, לאומי וחברתי הירוד שבו היה נתון עם ישראל באותה תקופה. וזו כידוע טענה שהרבו להשמיע אותה גויים ומינים (נוצרים) כהוכחה לכך שעם ישראל שוב איננו הבן הנבחר.

¹⁰ מה בזיוק עונה רבי עקיבא לטורנוסרופוס? ראו שטיינזלץ שם שמציע שר' עקיבא מקנטר את טורנוסרופוס ואומר לו שאנו עניים ומושפלים בגללכם הרומאים שגובים מאתנו מסים רבים כל כך. מעבר לקנטור, מה תשובה היא זו? אולי כוונת רבי עקיבא לומר שהרגשת עבד או בן (בן חורין) היא סובייקטיבית. מי שרואה שסביבו יש עניים יותר ממנו – עניים מרודים – והוא יש לו לפחות פרוסה לפרוס, שוב אולי איננו כל כך עני (ראו דברי רבי עקיבא לעני שבא לבקש מהם קש לאשתו שילדה: "חזי גברא דאפילו תיבנא לא אית ליה", נדרים נ ע"א). ההחלטה אם אתה עבד (עני מרוד) או בן (עשיר/עני בדרגות שונות) איננה אובייקטיבית ולא נמדדת בעיניים חיצוניות, אלא סובייקטיבית ותלויה בהרגשתו הפנימית של האדם ובאופן בו הוא מסתכל על סביבתו. גם זה ניסיון. עכ"פ, לא אתה טורנוסרופוס תחליט אם אני רבי עקיבא בן או עבד. אני אמשיך לתת צדקה גם במצב הקשה בו אני נתון. אני אתן צדקה ואגמול חסד למי שזקוק וזה עצמו יוכיח על היותי בן למקום. כבר הרחבנו לדון במדרש זה בדברינו [על מצוות צדקה](#) בפרשת בהר ובדברינו [גלגל חוזר הוא בעולם](#) בפרשת ראה. ראו גם דברינו [אם כבנים אם כעבדים](#) בראש השנה. שם הראינו שיש כאן גם וויכוח פילוסופי בין התפיסה ההלניסטית-רומית שאין לאדם להתערב בהחלטת האל מי נעשה עני ומי נעשה עשיר ובין גישת היהדות של מצוות צדקה שהאדם צריך לתקן את העולם הנברא והדברים חוזרים ומתקשרים למעשה בשר ודם מול מעשה שמים הנ"ל.

¹¹ מקבילה אך קצרה בהרבה למדרש זה מצויה בגמרא סנהדרין סה ע"ב. מקבילה מלאה מצויה בפסיקתא רבתי פסקא כג, תנחומא כי תשא לג, מדרש אגדה (בובר) שמות פרשת ויקהל פרק לה ועוד.

¹² טורנוסרופוס לרבי עקיבא.

¹³ שאתה איש חשוב.

¹⁴ "אותו האיש" הוא טורנוסרופוס, פנייה בגוף שלישי, שיבדוק עם אביו המת.

¹⁵ ממצוות מילה וצדקה הגענו אל השבת שאף היא הייתה זרה לתרבות רומא. אלא שהטיעונים של רבי עקיבא כאן קצת תמוהים ומעלים את השאלה אם העלאת מתים באוב, או בכל דרך אחרת, הייתה עניין בין-תרבותי מוסכם, שאם לא כן, לאיזו הוכחה בדבר קדושת השבת שולח ר"ע את טורנוסרופוס? הדברים מזכירים את בעלת אוב של שאול (שמואל א פרק כה, דברינו [שאל בפרשת אמור](#)) וגם בחז"ל יש מקרים של הופעת אבא או אמא בחלום (ירושלמי מעשר שני ד יא, תענית כד ע"ב, בראשית רבה ו ו ועוד).

חזר אצל ר"ע, אמר לו: אם כדברך שהקב"ה מכבד את השבת, אל יִשָּׁב בה רוחות, אל יוריד בה גשמים, אל יצמיח בה עשב. אמר לו: תיפח רוחו של אותו האיש.¹⁶ אמשול לך משל, לשנים שהיו דרים בחצר אחת. אם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב, שמא מותרין לטלטל בחצר? אבל אם היה אחד דר בחצר, הרי הוא מותר בכל החצר כולה. אף כאן הקב"ה, לפי שאין רשות אחרת עמו וכל העולם כולו שלו, מותר בכל עולם כולו. ולא עוד, אלא שהרי אוכלי המן מעידין עליו, שכל ימות השבת היה יורד, ובשבת לא היה יורד.¹⁷

תנחומא פרשת תרומה סימן ג – שנאת הגויים

מעשה בטורנוסרופוס ששאל את רבי עקיבא, אמר לו: למה הקב"ה שונא אותנו, שכתב: "ואת עשו שנאתי" (מלאכי א ג)? אמר לו: למחר אני משיבך. למחר אמר לו [לרבי עקיבא]: מה חלמת זה הלילה ומה ראית? אמר לו: בחלומי היה לי הלילה שני כלבים אחד שמו רופוס ואחד שמו רופינא. מיד כעס, אמר לו: לא קראת שם כלביך אלא על שמי ושם אשתי, נתחייבת הריגה למלכות. אמר לו רבי עקיבא: ומה בינך לביניהם? אתה אוכל ושותה והן אוכלין ושותין, אתה פרה ורבה והן פרין ורביין, אתה מת והן מתים. ועל שקראתי שמם בשמך כעסת? והקב"ה נוטה שמים ויוסד ארץ ממית ומחיה אתה נוטל עץ וקורא אותו אלהים כשמו! לא כל שכן שיהא שונא לכם.¹⁸

קהלת רבה פרשה ג סימן יז – מותו של רבי עקיבא בידי טורנוסרופוס¹⁹

"אמרתי אני בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים" (קהלת ג יז).²⁰ ר' חנינא [הונא] בר פפא אמר: צדיק כרשע ישפוט האלהים - לסטים עולה לגרדון ור' עקיבא עולה לגרדון. ורבי אמר: צדיק ביד רשע ישפוט האלהים, טורנוסרופוס הרשע דן את ר' עקיבא.²¹

וכשהרג טרכינוס את לוליאנוס ואת פפוס אחיו בלודקייא, אמר להם: אין אתם מעמו של חנניה מישאל ועזריה ואני מבני בניו של נבוכדנצר? יבוא אלהיהם של חנניה מישאל ועזריה ויציל אתכם מידי. אמרו לו: חנניה מישאל ועזריה פְּשָׁרִים היו והמלך נבוכדנצר היה מלך הגון וראוי היה לעשות על ידו נס.²² אבל אנו בני אדם חייבין אנו למקום ואתה מלך חייב ואינך ראוי לעשות נס על ידך ואנו מחויבי מיתה. אם אתה הורגנו – מוטב, ואם לאו - הרבה אריות ודובים ונחשים ועקרבים והרבה שרפים יש למקום ברוך הוא, שבני אדם נהרגין על ידיהם. ואם

¹⁶ שוב לשון גוף שלישי כאשר הכוונה כמובן לטורנוסרופוס. האם ר"ע מתגרה ללא צורך בטורנוסרופוס? למה לשון בוטה כזו? כאן כבר נראה שטורנוסרופוס לא חיכה להיות יהודי, או לפחות להכיר את מנהגי היהודים בעולם האמת כמו אביו לעיל, והוא בקי בהלכות טלטול בשבת. ורבי עקיבא עונה לו בשפה 'יהודית' כולל סיפור אוכלי המן שמצטרף כעת לנהר הסמבטיון לעיל. נראה כאילו מספר סיפור זה לא חש כלל לנהל דיאלוג רציני וריאלי. כמו וויכוחי ר' יהושע עם מינים ועם חכמי יוון ואלכסנדריה (נדה סט ע"ב, בכורות ח ע"ב, שבת קנב ע"א, חגיגה ה ע"ב, בראשית רבה פרשות יג, כח ועוד) וכמו ר"ע עצמו בתשובתו לפייס על משל הדגים והשוכל (ברכות סא ע"ב, בדברינו **משלי חיות במדרש**). המספר מעתיק את הדיאלוג בין טורנוסרופוס לר"ע למישור 'היהודי' אפילו הלמדני, מישור שנח לו, אם מתוך זלזול בטורנוסרופוס, אם מתוך שאינו רואה בדיאלוג שום תוחלת, אם מסיבה נוספת שנשמח לשמוע משואבי המים ואולי נגלה אותה בהמשך דברינו כשאשתו של טורנוסרופוס תיכנס לתמונה.

¹⁸ נראה שהאווירה הולכת ומתחממת ור"ע מותח את החבל עד הקצה (נכון יותר, הדרשן עושה זאת בשמו). ניחא להטיף לגוי על האיוולת שבעבודת אלילים, שבתקופה זו כבר הלכה ודעכה בעולם האלילי, אבל למה לעשות זאת תוך השוואה עם חיי כלב? וכי מי שמאמין בקב"ה אינו אוכל ושותה ופרה ורבה וסופו למות? חידת כוונת מספר הסיפור גם כאן, רק מתעצמת והולכת. הסבר חלקי נמצא אולי בדברינו **שורשי האנטישמיות** בפרשת מטות, שם שילבנו סיפור זה עם הנושא הכללי של הסיבות לשנאת ישראל. עפ"י מדרש זה, השנאה הבסיסית היא ישירות בין הקב"ה ואומות העולם בגלל עבודת האלילים שהם עושים שפוגמת באלוהות. עם ישראל שאינו עובד עבודה זרה אלא מקים את המשכן (שים לב שמדרש זה הוא בפרשת תרומה) הוא ש"סופג את האש". אבל אם אנחנו בתקופה בה הפגאניות בירידה, הגויים כבר לא לוקחים עץ וקוראים אותו אלהים, ומאיך גם בית המקדש שמכעיס אותם כבר איננו, אז אולי יש תקווה לדו-שיח. אפשר שדבריו הבוטים של רבי עקיבא נופלים בכ"ז על אוזן קשבת.

¹⁹ במדרש זה, כמו בכל ציטוטינו האחרונים מקהלת רבה, אנו נעזרים במהדורה סינופטית חדשה ומנופה סולת נקיה של מדרש זה משנת תשע"ז, בהוצאת **מפעל המדרש שליד מכון שכטר למדעי היהדות**. ראו שם גם מדרשים חשובים נוספים ועוד ידם נטויה.

²⁰ ראו צמד הפסוקים שם: "ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע: אַמְרֵי אֲנִי בְּלִבִּי אֶת הַצְּדִיק וְאֶת הַרְשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים כִּי עַתָּה לְכָל חַפֵּץ וְעַל כָּל הַמַּעֲשֵׂה שֵׁם". לכאורה, קהלת שרואה את העוול הנעשה עלי אדמות, מתנחם בכך שביום הדין והאמת, יעשה האלהים דין ויבוא יבוא שם בחשבון על כל חפץ וכל המעשה שנעשים כאן.

²¹ רב חנינא או הונא לא מסכים לפשט שהצענו בהערה הקודמת ורואה בהריגה ללא אבחנה ולכאורה ללא צדק, של צדיקים כרשעים בעולם הזה, את שפיטת האלהים. העוול זועק כאן ועכשיו! רבי, לעומתו רק מציין את העובדה שהצדיק נשפט בידי הרשע, אבל אפשר שהחשבון עוד בוא יבוא בשפיטה הסופית. עכ"פ, בא הסוף לדיאלוגים של טורנוסרופוס ורבי עקיבא. הכח ניצח, לא הצדק, ור' עקיבא עולה לגרדון (גרדום) בידי טורנוסרופוס. אבל כל הדיאלוגים הנ"ל, שמן הסתם חוברו ונערכו הרבה אחרי מותו של רבי עקיבא, באים להעלות מחדש את דמותו ולומר שבזכרון ובתודעה לדורות, רבי עקיבא הוא שניצח.

²² ראו מקבילות לסיפור זה בגמרא תענית יח ע"ב, איכה רבה פרשה א, מסכת שמחות פרק ח. והמקור הוא במגילת תענית הסכוליון על יום ה"ב באדר שאסור להתענות בו, בשל "הסוף הטוב" של הסיפור הקשה הזה – עונשו של טרכינוס (או טריינוס, טוריינוס, טריגינוס). ועל הגינותו של נבוכדנצר היכן, על מה ולמה, לא מצאנו מקורות נוספים. נראה שיש כאן זרקור שמופנה מאסונות בית שני אל אסונות בית ראשון באיזו יראת כבוד לדורות הראשונים. נמשיך בדרשה כסדרה.

אתה הורגנו אינך חשוב אלא כאחד מהם. אלא שהקב"ה עתיד לתבוע דמינו מידך. אמרו: לא הספיק לזוז משם עד שבאו עליו דיופלי מרומי והוציאו את מוחו בגזירין.²³

איכה רבה (בובר) פרשה ג – מיסוך תפילתו של ר' עקיבא

"סכות בענן לך מעבור תפילה". ר' עקיבא היה עומד ונידון לפני טורנוסרופוס הרשע, מיד ירד הענן והקיפן, והיה שם ר' יהושע הגרסי עומד ומשמשו, אמר: דומה לי שלא ירד הענן אלא כדי שלא יקובל תפילתו של רבי.²⁴

מסכת עבודה זרה דף כ עמוד א – אשתו של טורנוסרופוס

מעשה ברבי שמעון בן גמליאל שהיה על גבי מעלה בהר הבית, וראה גויה אחת נאה ביותר, אמר: "מה רבו מעשיך ה'!" (תהלים קד כד)²⁵ ואף רבי עקיבא ראה אשת טורנוסרופוס הרשע, רק שחם ויבקה, רק - שהיתה באה מטיפה סרוחה, שחך - דעתידה דמגיירא ונסיב לה, בכה - דהאי שופרא בלי עפרא!²⁶

אוצר מדרשים (אייזנשטיין) ילמדנו [המתחיל בעמוד 223]

מעשה בטורנוסרופוס שהיה מבקש לשלוט בר' עקיבא ולא היה מוצא עלילה היאך לשלוט בו. אמרה לו אשתו: הריני עושה עלילה היאך תשלוט בו. עמדה וקישטה עצמה ועמדה על פתח בית מדרשו.²⁷ כיון שראה אותה ר"ע מיד רקק בארץ. כעסה ואמרה לו: אתה הוא גדולך של יהודים ואתה רוקק בצלם האל? אמר לה: אף אני לא רקקתי אלא אמרתי: כל הנוי הזה בידו ואת מכעסת אותו! כיון ששמעה כך, נפלה על רגליו. אמרה לו: איני זזה מכאן עד שתגיירני. עמדה ופירשה בספינה והלכה למקום אחר.²⁸

²³ והסיום שם, עפ"י הפסוקים שהבאנו בהערה 20: "כי עת לכל חפץ ועל כל המעשה שם - לכל חפץ יש עת ולכל עת יש חפץ. ועל כל המעשה שם - בהדין עלמא מה דאינש בעי הוא עביד ברם תמן דינא וחושבנא (בעולם הזה מה שאדם רוצה הוא עושה, אבל שם, דין וחשבון). גלשנו מעבר לרבי עקיבא, אבל קטע זה הוא קטע קלאסי של תפיסת קידוש השם יחד עם צידוק הדין יחד עם האמונה שיש בסופו של דבר חשבון. והדברים מן הסתם תקפים גם לגבי רבי עקיבא שמתו הקשה "במסקרות של ברזל" ובקולרין על קידוש השם, זעזע גם את משה רבנו שזעק: "זו תורה וזו שכרה?" (מנחות כט ע"ב).

²⁴ ראו שם ובמקבילה באיכה הרגיל שמכאן לומדים שבעוד ששערי תשובה תמיד פתוחים, שערי תפילה "פעמים נעולים פעמים פתוחים". המדרש שם מנסה אמנם לרכז דעה זו כשהוא מביא דעה נגדית שגם שערי תפילה תמיד פתוחים, ע"ס פסוקים מספר דברים וישעיהו ("בכל קראנו אליו". "טרם יקראו ואני אענה"), אבל לר' עקיבא, לר' חנינא בן תרדיון ושאר הרוגי מלכות וקידוש השם, ננעלו שערי התפילה. הענן אשר הלך לפני מחנה ישראל במדבר, ירד והקיפים וסך את תפילתם. ראו גם מדרש זוטא - שיר השירים (בובר) פרשה א על מקדשי השם: "מישרים אהבך. ביושר לבם אהבך ולא הרהרו בלבם ולא רננו אחר דברך... יהושע בן יהונתן היה אומר על מי שהרגו טורנוסרופוס הרשע: הרבה אהבו אותך יותר מן הצדיקים הראשונים". נראה שאין מדרשים מתאימים יותר מאלה לימים אלה בהם אנחנו נתונים בין יום הזיכרון לשואה ולגבורה ובין יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל. וכבר הרחיב לדון בהתפתחות סיפור קידוש השם של ר' עקיבא, ד"ר עמרם טרופר בספרו [כחומר ביד היוצר](#), [מכון ש"ר 2011](#).

²⁵ הגמרא שם דנה באיסור "לא תחנם" – לא תיתן להם חן ומביאה בהקשר זה את דברי רב: אסור לאדם שיאמר: כמה נאה גויה זו. על כך מביאים מעשה מדורות התנאים שרבו שמעון בן גמליאל דווקא התפעל מיופייה של נכרית (גויה) שפגש במעלה הר הבית. ובהמשך הסוגיה שם, מובא שרבו שמעון בן גמליאל אף בירך על נוי זה: "ברוך שככה לו בעולמו". וכבר הרחבנו לדון בסיפור זה (סיפורו הסמוך של רבי עקיבא) בדברינו [על היופי באדם – ברכתו ובלותו](#) במיוחדים.

²⁶ ראייתו של רבי עקיבא מורכבת יותר. גם הוא מעריך את יפי האדם כחלק מפי הבריאה, אבל רואה אותו ככלוא בין תחילתו מטיפה סרוחה ובין סופו כשהוא בלה בעפר. (בדברינו [על היופי באדם – ברכתו ובלותו](#) הצענו הסבר למושג 'טיפה סרוחה'). עניינינו הפעם הוא 'מפגש' של רבי עקיבא עם לא פחות מאשר אשתו של טורנוסרופוס 'הרשע' – הוא שמתעמת עם רבי עקיבא וסופו שהוציא להורג! מה פשר נישואים אלה של רבי עקיבא? מה אירע לאשתו הראשונה בת כלאב שבוע שהמותנה לו כל אותן שנים? ראו גם בגמרא נדרים נ ע"ב (מיד לאחר הסיפור על תחילתו של רבי עקיבא ובת כלאב שבוע) שמקור עושרו של ר' עקיבא בא, בין השאר, מנישואיו לאשתו של טורנוסרופוס! מה סיפור זה בא ללמדנו? האם זו 'נקמתו' של רבי עקיבא בטורנוסרופוס? האם אדרבא, בשל כך נקם טורנוסרופוס בר' עקיבא? על מה באמת בכה ר' עקיבא? על עצמו בכה? על אשתו השנייה שעשתה את כל הדרך מטורנוסרופוס אליו, מרומא לירושלים וסופה כמו כולם? או שמא על אשתו הראשונה (רחל) שעשה לה ירושלים של זהב ואיננו יודעים מה עלה בגורלה? לא הצלחנו לעמוד על פשרו של סיפור זה ונשמח לשמוע לקח טוב מפי מי משואבי המים.

²⁷ במטרה לפתותו. בדומה לסיפור על אשתו של רבי מאיר (רש"י עבודה זרה ח ע"ב) ואחרים. וראש לכולם, [יוסף ואשת פוטיפר](#).

²⁸ נראה שמדרש מאוחר זה (או שמה הוא משמר נוסח קדום יותר שהגמרא עבדה זרה קיצרה או לא הכירה) מנסה להסביר את פרשת אשת טורנוסרופוס ור"ע בדומה למטרונות אחרות שהתגרו בחכמי ישראל (הכל עפ"י סיפורי החכמים) או התעניינו בכנות ביהדות, או סתם התווכחו, או כל השלושה גם יחד, וסופן שהתקברו ליהדות והתגיירו. כאן, אין נישואין בין ר"ע לאשת טורנוסרופוס, אך ראו המשך הסיפור שם, אוצר מדרשים (אייזנשטיין) עשרה הרוגי מלכות (גם במדרש משלי ט ב, מדרש אגדה בובר ויקרא כא א), על קבורתו של רבי עקיבא ומי זכתה להיקבר לידו: "ערב ויה"כ עמד (יהושע) ונטל רשות מר"ע והלך לו לביתו, ופגע בו אליהו ז"ל ודפק בפתח ביתו. א"ל: מי אתה? א"ל: אני אליהו. א"ל: ומה תרצה? א"ל: באתי להודיעך שר"ע רבך מת. מיד הלכו ונייהם כל הלילה עד שהגיעו לבית האסורים ומצאוהו פתוח ורב בית האסורים ישן וכל העם ישנים. באותה שעה נתחזק אליהו ונטפל לו ונשא על כתפו. א"ל יהושע: רבי לא כהן אתה? א"ל: אתה אינך אלא בחכמים ובתלמידים. וכשיצאו מבית האסורים היו כתות כתות של מלאכי השרת מספידים עליו ואומרים: צדקה ה' עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים ל"ג). והדרך מאירה לפניהם כזוהר הרקיע. כיון שהגיעו לפליון של קיסרין ירדו שלשה ירדות ועלו שש מעלות ומצאו מערה והיו בה מטה ושלחן וכסא ומנורה. בא לצאת, לא היה יהושע רוצה לצאת. אמר לו: איני יוצא מכאן עד שתודיעני למי המטה הזאת. א"ל: לאשתו של טורנוסרופוס הרשע. כיון שיצאו מן המערה נסתם פיה. ושבחו והודו למי שאמר והיה העולם ואמרו: אשריכם צדיקים אשריכם חסידים אשריכם עמלי תורה, מה גנוז לכם ומה צפון לכם, דכתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' (תהלים לא כ). מי נקברה

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: לנושא שנזכר בדרך אגב בהערת השוליים האחרונה, הקדשנו דף מיוחד בשם [אין טומאה לצדיקים](#) בדפים המיוחדים.

ליד רבי עקיבא? אשת טורנוסרופוס הרשע. האם זה נצחוננו (הספרותי) של רבי עקיבא על טורנוסרופוס? אם לא בחייו, אז במותו, אם לא עליו, אז בלקיחת אשתו ממנו? ומה עלה בגורלה של בת כלבא שבוע אשת נעוריו של ר"ע?